

Ortnamnet är felristat; en l-runa har uteglömts mellan 48 u och 49 m. Otto v. Friesen tänker sig, att runföljden i *hu[l]mi* »möjligtvis» också skulle kunna förstås som 'på holmen', »ty byn ligger på en på alla sidor av vatten eller sumpmarker omgiven mindre upphöjning i terrängen; jfr för denna senare tolkningsmöjlighet fornsvenska uttryck som i *vestra holmanom* SD no. 1, s. 568. Om sistnämnda uppfattning träffar det rätta, står appellativet på väg att övergå till namn». Man torde emellertid icke behöva tveka om, att U 1172 ger ett belägg från 1000-talet på bynamnet. Detta skrives den 19/1 1370 *ii holme* (SRP n:r 915). Där Holm ligger, höjer sig terrängen över det omgivande låglandet; det är i detta förhållande som förklaringen till ortnamnet skall sökas.

Uttrycket *þæix brøðr* förekommer flerstädes i svenska runinskrifter: U 758, 855, 1033, 1172, Vg 3, Ög 161, 165 samt på en nyfunnen öländsk runsten. Om den sistnämnda se S. B. F. Jansson, *Om runstensfynden vid Köping på Öland* (i *Fornvännen* 1954), s. 88. På Vg 16 finnes konstruktionen *þir × osti × brtþr*, *þer Asti brøðr*. Se vidare E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3 (1956), s. 55 f.

E. Brate anser (i *Svenska runristare*), att U 1172 »måhända» har ristats av Erik. Det torde med bestämdhet kunna hävdas, att U 1172 är ristad av samme ristare, som har signerat U 1165. Överensstämmelserna i huggningsteknik, runformer o.s.v. äro påfallande. Skrivningen *biruþr*, *brøðr*, med inskottsvokal mellan *b* och *r*, har en motsvarighet på de närbelägna U 1153, 1155 och 1156: *buruþur broður*, *hurulfr Hrolfr*, *kurukr Krokr*. Av allt att döma skola också dessa ristningar attribueras till Erik; se ovan U 1155, s. 593. Om andra jämförbara skrivningar se t.ex. U 942 (s. 46).

På ristningsytans översta del har en trikvetra-figur placerats. Om detta i runstensornamentiken sällsynta motiv se U 937.

Håkansbo, Vittinge sn.

O. Almgren lämnar år 1901 följande meddelande (ATA) om ett runstensfynd i Vittinge sn: »Uppe i skogen mellan Håkansbo och Hjulmyra lär hittats en runsten för en del år sedan. Karl Jansson i Gillberga, Ahlström i Håkansbo torde kunna lämna upplysningar.» Någon runsten på det av Almgren angivna området har icke kunnat uppspåras, och andra uppgifter om denna »runsten» saknas. Det förefaller icke uteslutet, att den vaga uppgiften kan åsyfta U 1171.

1173. Lilla Ramsjö, Vittinge sn.

Nu på Slottsberget i Edinburgh, Skottland.

Pl. 152.

Litteratur: B 651, L 779, D 1:279. J. Bureus, F a 6 s. 85 n:r 184 (Bureus' egen uppteckning), s. 119 n:r 52 (Caspar Cohl), F a 10:2 n:r 69 E, F a 5 n:r 192, F a 1 s. 48; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 171; Ransakningarna 1667-84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 190; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 307; O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754),

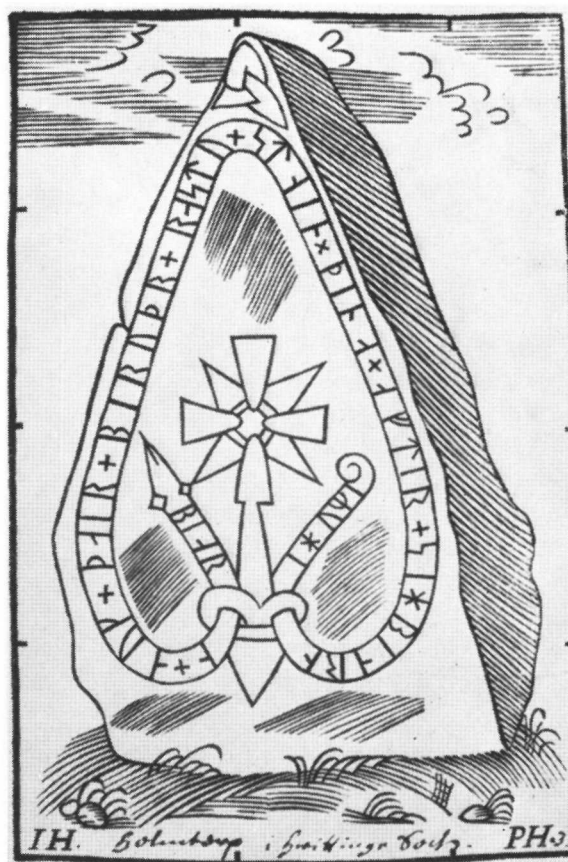

Fig. 555. U 1172. Holm, Sveden, Vittinge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 652).

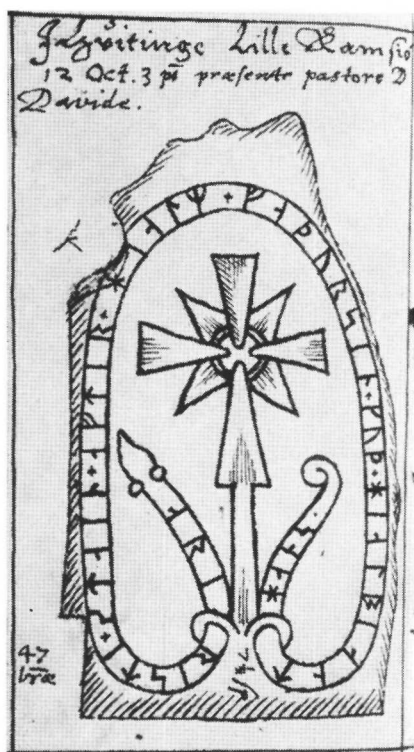

Fig. 556. U 1173. L. Ramsjö, Vittinge sn.
Efter teckning av Bureus.

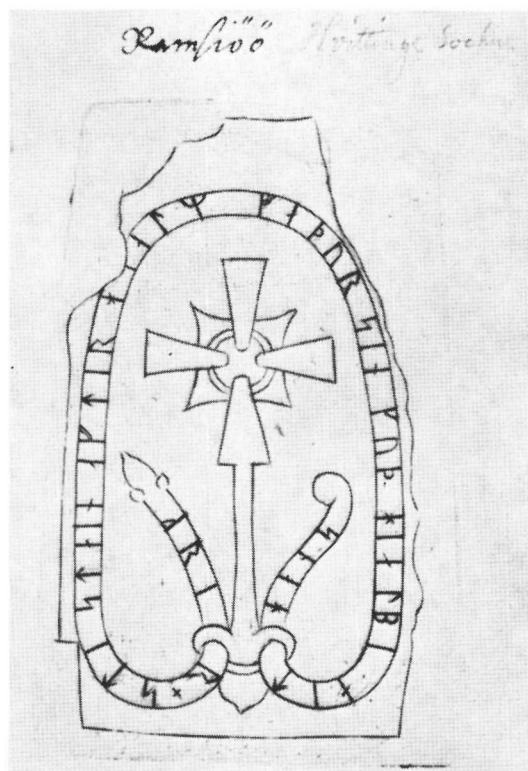

Fig. 557. U 1173. L. Ramsjö, Vittinge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

s. 609 [omtrycket 1904, s. 476]; *Archæologia Scotica*, or *Transactions of the Society of Antiquaries of Scotland*, Vol. 2:2 (1822, 2. Ed. 1831), s. 490 f.; UFT h. 3 (1873), s. 44, h. 9–10 (1881–82), s. LXXX f.; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 65; *Vestmanlands Läns Tidning* 24/2 1931; Dagmar Selling, *Alexander Seton (1768–1828) som fornforskare* (1945), s. 11; B. Bergman, *Uppländsk run- och bildstensristning* (1948), s. 131; S. B. F. Jansson, *Vittinge sockens runstenar* (i: *Vittingebygd* 1957), s. 3.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (i F a 10:2), kopparstick (i F f 6 n:r 81); Rhezelius, teckning (i F a 10:1); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i *Peringskiölds Monumenta* och B 651); detta träsnitt ligger förmodligen till grund för Dybecks avbildning i D 1:279; *Archæologia Scotica* 2:2 (1822, 2. Ed. 1831), pl. 16.

Runstenen var känd redan av Bureus. Han har tecknat den i sin samling »Runahäfd» (F a 10:2) den »12 Oct. pē præsente pastore D Davide». Årtalet är ej angivet, men troligen var det 1638, eftersom de i boken närmast föregående teckningarna (U 570, 582, 585, 490) äro utförda detta år. Platsen anges sålunda: »I Hwitinge Lille Ramsjö» (F a 10:2), »Widh Lille Ramsjö i Hwitinge» (F a 6 s. 85), »Wedh Lizle Ramsjö By i Hwitinge Sokn» (F a 6 s. 119), »Hwitinge Sochn Widh Lille Ramsjö» (F a 10:1), »Ramsjö» (F a 5). — *Ransakningarna*: Länsmannen Aron Bergström uppger i sin förteckning över fornlämningar i Väsby län 1682: »Vedh Lil. Ramsjö ståår een Rundsteen medh rijtningar uppå». Träsnittet i *Peringskiölds Monumenta* har påskriften: »Lilla Ramsjö i Hwittinge Sn». (B 651 och L 779: »Lilla Ramsjö»). — Anders Celsius har besökt platsen den 2 maj 1726 och Olof Celsius den 20 juli s.å. »Denna sten har et stort kors mittpå och et litet straxt ofvan före ormslängan på öfversta kanten. A.C.» — O. Grau: »Eljest finnes wid Lilla Ramsjö en Runsten».

Stenen skänktes år 1787 av sir Alexander Seton på Ekolsund (f. 1768, d. 1828)¹ till The Society of Antiquaries of Scotland och fördes samma år till Edinburgh. Den stod år 1822 »on the north side of the Castle

¹ Om denne man och hans antikvariska förbindelser se Dagmar Selling, *Alexander Seton (1768–1828) som fornforskare* (1945).

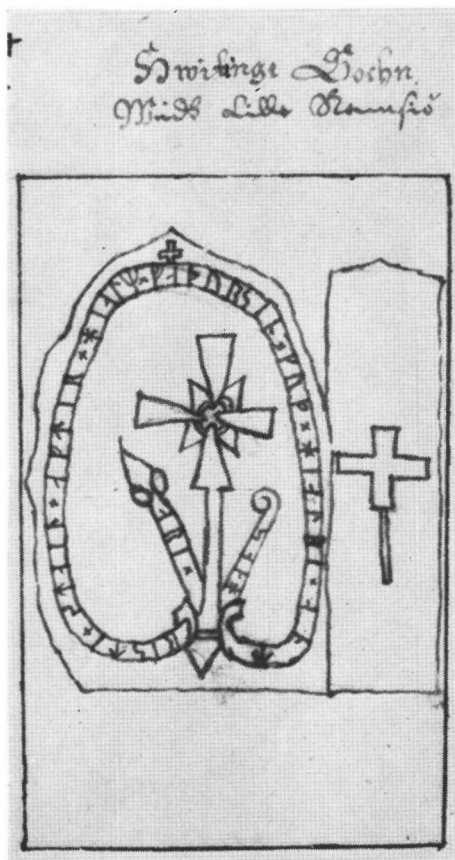

Fig. 558. U 1173. L. Ramsjö, Vittinge sn.
Efter teckning av Rhezelius i F a 10:1.

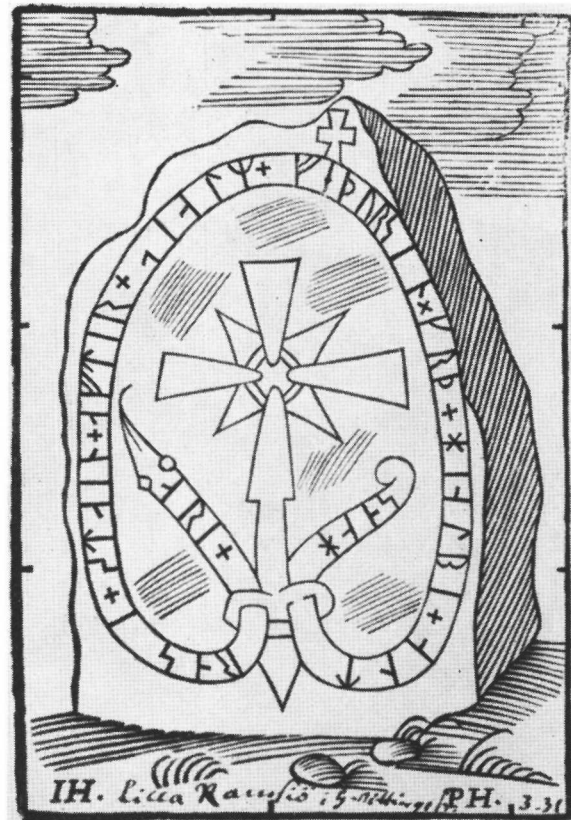

Fig. 559. U 1173. L. Ramsjö, Vittinge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 651).

Hill», troligen på samma plats som den ännu intager. »It was brought from Sweden, having been situated originally on a piece of ground called Little Ramsin garde (or croft) in Witting parish, in Westmanland.» Det antikvariska sällskapet hade vid denna tid en del av sina samlingar uppställda i det fria i närheten av The Castle. Då samlingarna sedermera flyttades till National Museum of Antiquities of Scotland (nu vid Queen Street), kom runstenen att ensam lämnas kvar. I *UFT* h. 3 (1873) meddelas: »Denne sten ansågs en tid förkommen, tills friherre Johan Nordenfalk för några år sedan återfann honom, stående å slottsberget i Edinburgh».

Stenen står sålunda nu uppställd inom det parkområde i stadens centrum, som kallas Princes Gardens, längst upp i södra sluttningen av Slottsberget ned mot trädgården och järnvägen, omkring 50 m. Ö om västra hörnet av The Castle. Utmed stenen går en promenadväg, närmast intill den vall, som skiljer parken från Esplanad. Avståndet från stenen till vällen och Esplanad är 10–15 m.

Granit av ljusgrå färg, som dock genom inverkan av atmosfären har mörknat mycket i ytan. Stenens höjd (över nuv. markytan) är 1,44 m., dess största bredd (något nedanför korsmitten) 1 m. Ristningens höjd 1,33 m., bredd 0,92 m. Ristningsytan är slät och jämn, och ristningen mycket väl bevarad. Ornamentik och runor äro lika tydliga. Linjerna äro djupt och jämnt ristade, med rund botten.

Inskrift:

• ari + rasti + stain + aftir + hialm + faþur sin + kup + hialbi + ant hans
5 10 15 20 25 30 35 40 45

Ari reisti stein æftir Hialm, faður sinn. Guð hialpi and hans.

»Are reste stenen till minne av Hjälme, sin fader. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Framför 1 **a** finnes mellan ormens båda ögon ett kort streek, som möjligen är ristat och möjligen avsett som ett skiljetecken. 5 **a** är tydligt; likaså 14 **a**. Alla **a**- och **n**-runor ha bst endast på ena sidan av hst. 7 **t** är tydligt (saknas i B 651). 9 **s** är omvänt. Övre stapeln fortsätter ett par cm. nedanför den punkt, där mellanstapeln utgår. Övre delen av 19 **h** är borta; ett stycke av stenen är här avslaget, och skadan är gammal. Endast nedre bst t.h. och nedersta delen av hst finnas i behåll. Övriga runor i namnet äro säkra. 25 **a**, icke **e**. 28 **r** står inklämt mellan 27 **u** och 29 **s**. Tydligt har det först blivit överhoppat och insatt efteråt. Fr. o. m. 28 **r** är stenens kant avslagen nedåt till 31 **n**. Intet sk efter 28 **r**, 43 **t** och 47 **s**. 32 **k** är icke stunget.

J. Bureus (F a 6): **ari + rasti + stain + aftir + hialm fapur sin kup hialbi ant hans**. Teckningen i F a 10:2 har följande avvikelser: 5 **i**; intet sk efter 3 **i**; däremot sk + efter 23 **m**, 31 **n**, 34 **p**. — Caspar Cohl (F a 6): **ari × risti × stain × aftir × hialm × fapur sin × kup × hialbi × ant hans**. — Rhezelius (F a 10:1) har samma läsning. — Hadorph och Helgonius (B 651): **ari + rasi + stain + aftir + -ialm + fepur sin × krp + hialbi + ant hans**. — O. Celsius: **ari + rasti + stain + aftir + hialm + fapur sin + kup + hialbi + ant hans**. — Grau (1754), Liljegren (1833), Dybeck (1867), *UFT* (1873) och Brate (1925) återgiva läsningen efter *Bautil*. — *Archæologia Scotica*: **ari + rasti + stain + aftir + hialm + fapur sin + kup + hialbi + ant hans**.

Bureus har tolkat inskriften sålunda (F a 5): »Aro excidit Lapidem in mem. Hielmi patris sui. Deus adjuvet Spiritum ejus.» — O. Grau: »Ari ristade sten efter sin fader Sialm. Gud hielpe hans anda!» — *Archæologia Scotica*: »Ari engraved this stone in memory of Hialm, his father. God help his soul!» — *UFT* 1873: »Are reste sten efter Hjelm, sin fader; Gud hjelpe hans ande». — E. Brate: »Are reste stenen efter Hjälme, sin fader. Gud hjälpe hans ande!»

De båda mansnamnen äro ovanliga. *Ari* är belagt i ytterligare en inskrift från s. Uppland, U 742; möjligen också i U 716. Lundgrens namnordbok har inga medeltida belägg; möjligen ingår det i några ortnamn. På västnordiskt område (särskilt på Island) är det däremot vanligt. — *Hialm* förekommer också i en västgötsk inskrift, Vg 59: **hialm**. Icke heller detta namn är (enligt Lundgren) känt från medeltiden, även om det kan förmodas ingå i några ortnamn. Också om *Hialm* gäller, att det är vanligare i Norge och särskilt på Island (Lind). Namnet är säkerligen identiskt med appellativet isl. *hialmr* m. 'hjälme'. Ordstammen ingår i sammansatta personnamn, både som förled och som efterled: *Hialmfastr*, *-viðr*, *-laug*; *Sighialm* och *Vighialm* (se Sö 209 och 298).

Ristningen är enligt Brate utförd av den i Åsunda, Simtuna och Torstuna härader verksamme ristaren Erik. Attributionen är av allt att döma riktig.

1174. Stora Ramsjö, Vittinge sn.

Pl. 153, 154.

Litteratur: B 650, L 776, D 1:280. J. Bureus, F a 6 s. 125 n:r 73 b (Cohl), F a 5 n:r 193; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 170; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 189; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 16, 201, 288; O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754), s. 609 [omtrycket 1904, s. 476]; D. Hummel, Några ord till upplysning om bladet »Skattmansö» (1865), s. 59; *UFT* h. 3 (1873), s. 44; R. Dybeck, Runa (fol.) 1876, s. 37; Västmanlands läns kalender 1881, s. 287; Lars Ersson i Klasbo, Fornminnen inom Wästmanland (ATA); S. B. F. Jansson, Vittinge sockens runstenar (i: Vittingebygd 1957), s. 3.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F a 10:1); J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 650 och Grau a. a.); Dybeck, D 1:280; Jansson a. a.

Stenen står 450 m. SSÖ om Ramsjö mangårdsbyggnad, 125 m. NÖ om järnvägen, i sydvästra kanten av ett stort och vackert gravfält. 2 m. åt SÖ står U 1175. Mellan stenarna och järnvägen är åkermark, som sluttar ned mot järnvägen och Ramsjön. De båda runstenarna stå därför väl synliga. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Skattmansö».

Om runstenarna vid Stora Ramsjö finnas följande uppgifter i äldre källor: Cohl (i F a 6): »Wedh store Ramsiö i Hwitinge S.»; F a 5: »St. Ramsiö». Rhezelius (i F a 10:1): »Hwitinge Soehn. Widh store Ramsiöö» (n:r 170), »Hwitinge Soehn J Gärde widh store Ramsiö» (n:r 185). *Ransakningarna* (i »Specification uppå